

Brieven uit Holland, deel 1

De Deense Theoloog en schrijver (Carl) Henrik Scharling leefde van 1836 tot 1920. In 1860 ondernam hij een ware Grand Tour, die drie jaar zou duren en hem door Engeland, Frankrijk, Nederland, Duitsland, Italië, Zwitserland, Palestina en Egypte voerde. Zijn reisimpressies over Nederland verschenen in 1864 in Kopenhagen onder de titel Breve fra Holland (Brieven uit Holland). De tweede brief uit dit boek is voornamelijk gewijd aan Utrecht.

26 november

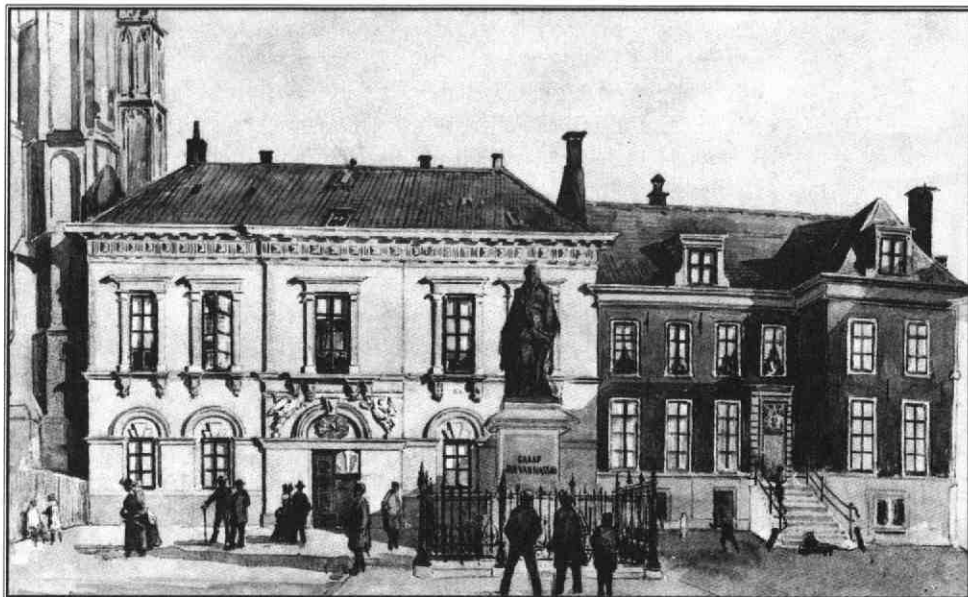
'Zo, vriend! Zit je daar nu in Holland een stenen pijp te roken met een zakje knaster [goedkope tabak - vert.] en een pul bier voor je, terwijl je gedachten in beslag genomen worden door Hugo de Groot en Arminius?' - zo vraag je in je laatste brief. Inderdaad, mijn stenen pijpje rook ik, maar met die grote mannen houd ik me niet bezig, en ik ben er van overtuigd dat je momenteel nergens in Holland ook maar iemand zult vinden die dat wel doet. Nee, er worden nu heel andere namen genoemd, en heel andere denkbeelden houden de gemoederen bezig. Maar over die namen en die denkbeelden moet je in mijn brieven maar geen berichten verwachten, want dat is te veelomvattende en diepgaande stof om op zo'n vluchtige manier te behandelen. Maar over mijn stenen pijp zal ik je vertellen, of liever gezegd over mijn gehele levenswijze, want ik leef nu, voorzover mogelijk, als een echte Hollander. Goed, ik heb dus een eigen kamer weten te huren - een *kast* zoals dat in de Hollandse studententaal heet. Mijn gastvrouw, of zoals ze in diezelfde taal heet, mijn *hospita*, heet Mejjuffrouw de Liefde, [schrijver vertaalt de naam in het Deens en vervolgt:] haar naam is dan ook in de hele stad bekend. Mijn gastvrouw wordt terecht *hospita* genoemd, want zij bestiert de gehele

huishouding en doet alle inkopen; ik heb een onvoorwaardelijk vertrouwen in haar eerlijkheid, en elke zaterdag, wanneer zij mij de rekening brengt over de afgelopen week, verbaas ik me erover dat die niet hoger is. - Over haar properheid heb ik niet te klagen: zoals ik je in mijn laatste brief al beschreef heb ik tapijt op de vloer. Slechts éénmaal heeft ze mij genoodzaakt de vlucht te nemen, en daar had ik eigenlijk zelf schuld aan. Ik wilde namelijk een uitstapje maken naar Gouda om de beroemde glasschilderingen in *de grote kerk* te zien, en zei bij mijn vertrek dat ik niet eerder dan om vier uur weer thuis zou komen. Maar toen ik de glasschilderingen had gezien en een uurtje had rondgewandeld, was het pas elf uur. Ik kon onmogelijk bedenken wat ik nu weer eens zou ondernemen, en bovendien was het onaangenaam, waterkoud weer. Om twaalf uur vertrok er juist een sneltrein naar Utrecht, dus ik wist niets beters te verzinnen dan maar weer op huis aan te gaan. Ik kwam dan ook behouden bij Mejjuffrouw de Liefde aan: en terwijl ik door het voorhuis liep, riep ik de meid toe: "*wil u de kachel aanlegge!*", maar kreeg gek genoeg geen antwoord. Daarop ging ik naar boven: de eerste die ik tegenkwam was *de kachel*, die voor de deur stond. "Dan had ik me mijn verzoek om de kachel aan te ma-

ken kunnen besparen," dacht ik bij mezelf, terwijl me te zelfder tijd een bang vermoeden be kroop. Ik opende de deur - het eerste ogenblik zag ik slechts een enorme stofwolk; bij nadere inspectie ontwaarde ik tafels, stoelen en boeken, alles in een volslagen chaos, en midden op de vloer de meid, voorzien van bezem, stofdoek en andere attributen der properheid. Zij keek me niet minder verbaasd aan dan ik haar: ik had immers gezegd dat ik pas om vier uur thuis zou komen. Het schoonmaakwerk was echter al te ver voortgeschreden dan dat er nog sprake van zou kunnen zijn het te beëindigen, het moest nu ongehinderd voortgang vinden. Ik pakte daarom een boek, zei slechts: "*te vier uur wil ik weerkome*", en vluchtte naar het openbare leesgezelschap. [Het 'Leesmuseum' van dit gezelschap stond aan het Domplein, op de plaats waar later het Academieggebouw zou verrijzen - vert.] Op de afgesproken tijd kwam ik weer thuis: Alles stond op zijn plaats alsof er nooit enige verandering had plaatsgevonden. Als ik tot vier uur in Gouda was gebleven, zou ik nooit en te nimmer te weten zijn gekomen wat er zich tijdens mijn afwezigheid had afgespeeld. Het was zonneklaar, dat mijn *hospita* er vast op gerekend had. Het arme mens! Veertien dagen lang woonde ik nu al bij haar, en al die tijd had ik haar geen schoonmaakfestijn gegund!

Ik woon trouwens op *de Neude*, het grootste plein van Utrecht, aan alle kanten omgeven door vriendelijke Hollandse huizen met die wonderlijke krullen en tierlantijnen die je kent van Rosenborg en de Beurs [Christian IV (1588-1648) liet Kopenhagen verfraaien door Nederlandse en Vlaamse

bouwmeesters - vert.]; op de achtergrond verheft zich in ontzagwekkend stilzwijgen de machtige toren van de Domkerk. Maar 's zaterdags is het hier een levendig schouwspel; dan is het markttag en komen de boeren uit de omgeving naar de stad met hun grote wagens, gedekt met hoge huiven van wit zeildoek: in keurige rijen houden zij het plein bezet, terwijl kopers en verkopers er zich in drukke veelvuldigheid tussendoor bewegen. Mejuffrouw de Liefde drijft een klein kroegje, precies onder mijn kamer; en wanneer ik dan uitga, laat ik nooit na om door de halfopenstaande deur een blik naar binnen te werpen: daar zitten de boeren met hun lange stenen pijpen, bij de bierpullen en de jeneverglasjes, ze praten en lachen, of kiftten en bekvechten - een echt schilderij van Teniers op ware grootte. 's Middags dringen er af en toe enige minder aangename Tenierse klanken bij mij boven door, wanneer de jenever ten langen leste het trage Hollandse bloed sneller doet stromen; maar dat is slechts een keer in de week op zaterdag, dus dat is uit te houden. Maar het was de bedoeling dat je het een en ander zou horen over de manier van leven hier. De dagindeling is in wezen dezelfde als bij ons: 's morgens drinkt men thee, om twaalf uur drinkt men koffie, om vier of vijf uur is er middageten, van zes tot acht wordt er thee gedronken en om tien uur is er avondeten. Maar er zijn drie dingen die hier een veel belangrijker rol spelen dan bij ons: kaas, thee en tabak. De kaas komt 's morgens reeds te voorschijn, hij laat zich weer zien bij het ontbijt, hij besluit het middagmaal en geeft tenslotte opnieuw *acte de présence* bij de avondmaaltijd, dus je ziet dat de dag met kaas begint en eindigt. 's Middags rond theetijd gaat men gewoonlijk bij elkaar op bezoek, en waar men ook komt, overal vindt men de dampende theeketel en de theekopjes van fijn porselein op tafel opgesteld. Twee koppen is het minste,

gewoonlijk drinkt men er drie of vier, zodat men, als men op een middag drie of vier visites aflegt, met het grootste gemak het dozijn kan volmaken. De tabak regeert onafgebroken van de vroege morgen tot de late avond. Ik geloof dat in Rotterdam bijna iedere tweede winkel een sigarenwinkel is. Want de stenen pijp is bijna geheel verdrongen door de sigaar: dat is een van de zeer weinige punten waarop de Hollander is meegegaan met de gebruiken van de nieuwere tijd. De studenten, die altijd denken voorop te lopen, raken geen stenen pijp meer aan; de boeren, die de laatsten zijn om het oude te laten varen, nemen er waarschijnlijk slechts node afscheid van, maar lang zal het nauwelijks duren, want de ene stenen pijpenfabriek na de andere legt het loodje.

Het Hollandse middagmaal heeft de eigenaardigheid dat er geen soep geserveerd wordt; men begint direct met het vlees, waarvan er twee of drie verschillende gerechten op tafel komen. Hierbij wordt een buitengewoon grote hoeveelheid groenten genuttigd, want Holland is een echt Amager [tuinbouwstreek van Denemarken - vert.]. Doorlopend worden er aardappelen geserveerd - nauwelijks is er een portie van tafel verdwenen of men laat spoorlags een volgende aanrukken - daaren-

boven peen, bloemkool, groene kool, rode kool - ja, nu schiet mijn botanische kennis tekort, maar er worden nog heel wat andere soorten kool en wortelen gepresenteerd, nu eens op deze, dan weer op gene wijze toebereid.

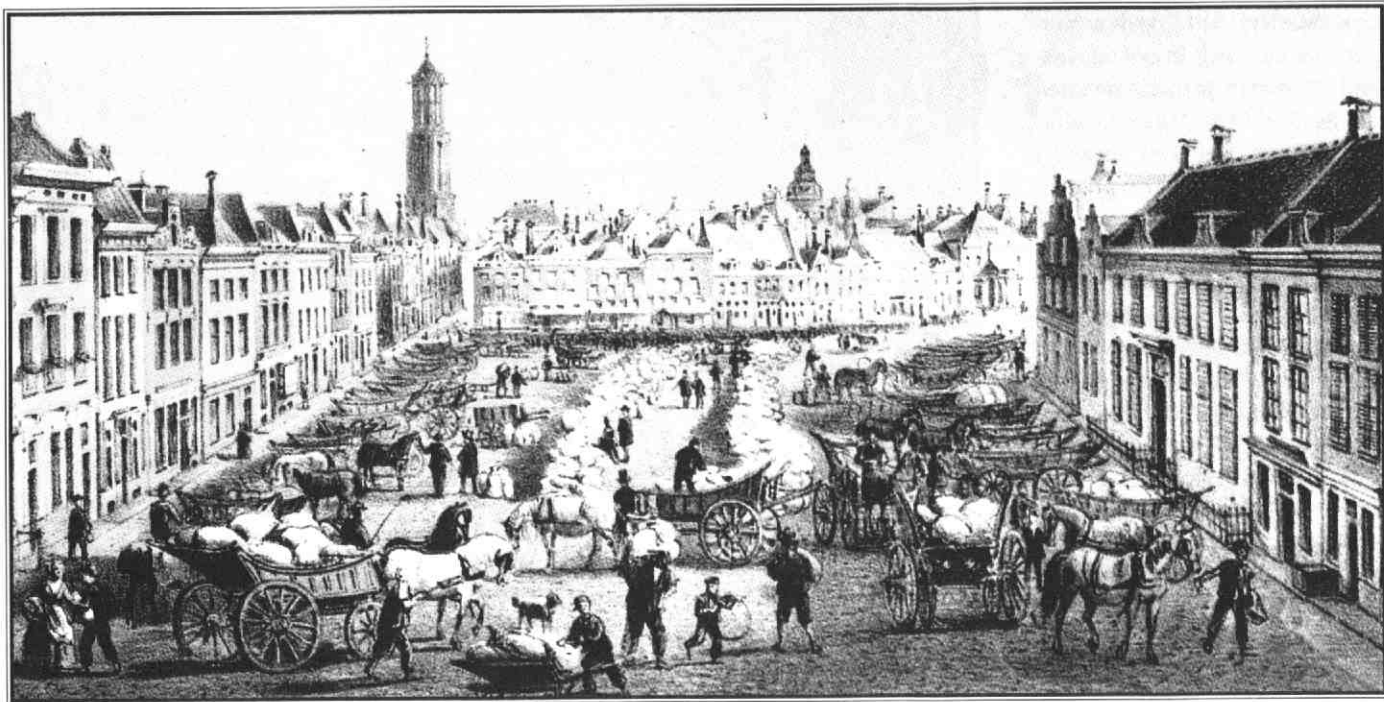
Wat het drinken betreft zijn de spiritualia zeer geliefd; daarmee sterkt men zich tegen het koude, mistige klimaat: Hollandse jenever uit Schiedam is zoals bekend wereldberoemd. Onder de meer welgestelden geniet men voornamelijk port en madeira: bij de ochtendvisites komt de madeira even vaak op tafel als de bouilloire bij de middagvisites. Als tafelwijn gebruikt men in het algemeen Franse wijnen, zoals bij ons. Ook het verbruik van bier en drinkwater ligt op hetzelfde niveau. In Rotterdam was het water slecht, zodat men mij er zelfs voor waarschuwde; hier in Utrecht daarentegen is het goed. In Amsterdam werd vroeger veel geklaagd over slecht drinkwater, men gebruikte er opgevangen regenwater voor, reden waarom er zich niet zelden gevallen van vergiftiging voordeden, maar in 1853 werden er waterleidingen aangelegd naar de duinen, waar goed bronwater voorhanden is, en sedert die tijd zijn de klachten verstomd.

Ziedaar de leefwijze van de materiële zijde bezien. Zouden wij ons nu naar de ideële kant van de zaak

Het leesmuseum
op het Domplein.

Aquarel van
A. Grolman, 1886.

Het Utrechts
Archief

Het Neude in 1859.
P.W. van de Weyer.
Het Utrechts
Archief

wenden, dan zou ik als meest karakteristiek voor de Hollandse levenswijze het sterk ontwikkelde gezinsleven willen benadrukken. Je herinnert je misschien nog uit mijn laatste brief, dat mijn reisgenoot naar Rotterdam, de Franse Hollander, zich erover beklaagde dat er in Holland teveel gezinsleven was. Nu heeft een te eng gezinsleven ongetwijfeld aanzienlijke schaduwzijden, het kan zelfs leiden tot een waar 'klitten', dat niets anders kent, of liever: erkent, dan zijn eigen kringetje, wat in zo'n geval leidt tot grote geestelijke beperktheid en burgerlijkheid. In hoeverre dit ook in Holland het geval is laat ik nu even in het midden; want om dat te ervaren zou men zelf in zo'n gezinsleven vastgeklit moeten zitten; dat is gelukkig niet het geval, ik neem slechts waar als de voorbijtrekkende reiziger, en als zodanig ken ik het Hollandse gezinsleven slechts van zijn mooie, vriendelijke, aantrekkelijke zijde. Want er is geen sprake van een streng gesloten familieleven dat zich voor de vreemdeling afsluit of hem pas uitnodigt na hem aan een uitgebreide geestelijke quarantaine te hebben onderworpen: integendeel, het gezinsleven houdt hier een grote gastvrijheid in, de vreemdeling wordt graag

gezien en graag ontvangen. Slechts zelden word ik ontvangen in de studeerkamer, meestentijds word ik de huiskamer binnengeleid, waar de vrouw des huizes en de kinderen verzameld zijn; de theeketel snort en er wordt mij een sigaar aangeboden, want de Hollander laat zijn tabaksrokerij niet beperken tot de studeerkamer, hij verlangt voor zichzelf en zijn gasten vrijheid van roken in het hele huis. Hoe onvriendelijk en onbehaaglijk het buiten ook is, waar het donker is en koud en mistig, en de grimmige novemberwind door de straten giert, zo gezellig en uitnodigend is het binnen, waar het vuur knettert in de kachel, en de grote lamp zijn heldere schijnsel over de frisse gezichten en de heldere ogen spreidt, terwijl het gesprek rustig voortkabbelt en zich nu eens op nabije, dan weer op verderreikende zaken richt. Ja, menigeen is me hier dierbaar geworden, en het gaat me dan ook aan mijn hart wanneer ik bedenk dat ik over afzienbare tijd weer de "Wanderstab" zal opnemen om mijn tenten in Amsterdam op te slaan.

Een natuurlijk uitvloeisel van dit gezinsleven is dat de plaatsen waar het openbare leven zich afspeelt, café's, restaurants, amuse-

mentsgelegenheden enz., in Holland nog in de kinderschoenen staan. Hier in Utrecht, dat toch 50.000 inwoners telt, is geen restaurant te vinden; wie niet bij een gezin in de kost is, laat het eten bij zich op de kamer komen. Bijna alle Hollandse café's zien er tamelijk schamel uit en worden maar schaars bezocht. De bediening is zeer slecht, zowel in café's als in restaurants. Ook hier is de Hollander weer de tegenpool van de Italiaan; hij is volstrekt ongeschikt voor het kelneren, terwijl de laatste er als geschapen voor is. Jan (alle Hollandse kelners heten Jan) neemt meestal ruim de tijd en het komt mij voor dat hij hoe dan ook zeer *en bon camarade* met de bezoekers omgaat. Eens was ik er getuige van dat Jan in het voorbijgaan een glas bier omgooide; in elk ander land zou de betreffende heer de kelner een uitbrander gegeven hebben, maar hier gebeurde het omgekeerde; Jan schold de heer uit, omdat die zijn glas op een plek had neergezet waar het allicht gevaar liep omgestoten te worden. De Hollander stelt geen grote eisen, hij bezoekt deze gelegenheden slechts zelden en is te bedaard van aard om voor die paar ogenblikken een hervorming in het systeem van bediening te eisen.

Aangezien ik hier in een universiteitsstad leef, wil je vast wel iets vernemen over het Hollandse studentenleven. Dit kent, net zo min als ons Deense, speciale "Burschenschaften" of corporaties, en dientengevolge evenmin duels. Wel ziet men, als in de Duitse universiteitssteden, studentenmutsen van verschillende kleur; maar deze duiden geen verschillende "Burschenschaften" aan, doch uitsluitend de verschillende faculteiten: de theologen hebben witte mutsen, de rechtenstudenten rode, enz. Ze hebben hun sociëteit, die ongeveer overeenkomt met onze studentenvereniging, met dit verschil dat de jonge studenten zich moeten onderwerpen aan een harde proeftijd van twaalf weken voor ze waardig geacht worden te worden toegelaten, maar dan worden ze ook beloond met een gigantisch diploma met een majesteitelijk zegel. Ieder lid moet bij toelating een groots feest voor de rest van de sociëteit geven, bij welke gelegenheid er niet op de champagne bezuinigd mag worden. In het algemeen komt het belangrijkste verschil tussen de studenten van Kopenhagen en van Utrecht misschien wel hierop neer, dat de laatsten wat wij in studententaal noemen "welgestelden" zijn, en dat kan men geloof ik niet van de eersten zeggen. Een groot deel van de studenten hier is namelijk van adellijke familie of het zijn rijke koopmanszonen, die zich dan ook een zekere allure aanmeten. Zo geven ze concerten, maar niet zoals bij ons in Denemarken, waar de studenten zelf hun eigen liederen zingen; nee, ze laten de een of andere beroemde musicus of zangeres uit Duitsland of Frankrijk komen, betalen alle kosten van reis en concert zelf en nodigen bovendien de notabelen van de stad uit, allereerst de plaatselijke dames natuurlijk, om het concert bij te wonen.

Hun feesten lopen over van rijkdom en overvloed. Maar voornamelijk op het grote universiteitsfeest, dat om de vijf jaar plaatsvindt,

ontplooiën ze de grootste pracht; in de week waarin dit feest wordt gevierd, verkeert de stad van de vroege ochtend tot de late avond in opperste feeststemming. De studenten trekken dan in grote gecostumeerde optochten, waarin ze verschillende gebeurtenissen uit de wereldgeschiedenis uitbeelden, door de stad. Een speciale ceremoniemeester is ervoor aangesteld louter de kleding van het verleden te bestuderen, waarvan hij nauwkeurige tekeningen moet leveren, zodat hij dat jaar in de regel niet veel anders uitvoert dan mode studeren... De costuums worden zeer nauwgezet naar zijn tekeningen vervaardigd, zodat een enkel exemplaar wel zoo gulden kan kosten. Alleen al op grond van deze summere aanduidingen zul je wel begrijpen dat een vlotte Utrechtse student nu niet bepaald genoeg heeft aan minder dan 2000 gulden per jaar (een gulden is ongeveer 4 mark). Natuurlijk zijn het niet allemaal zulke Croesi, maar toch zul je bij de meesten altijd welstand aantreffen. Of de geleerdheid in een gepaste verhouding tot de rijkdom staat, durf ik niet met zekerheid te zeggen, maar in het algemeen gaan die twee maar zelden samen.

Als een groot manco moet naar voren gebracht worden, dat er hier geen apart universiteitsgebouw is. De professoren geven college bij zichzelf aan huis, reden waarom de studenten van de ene naar de andere professor moeten rennen, wat weliswaar voor een gezonde lichaamsbeweging zorgt, maar ook verschillende nadelen met zich meebrengt, en wel voornamelijk dit, dat de auditoria te klein zijn, slecht verwarmd, enz. Maar het wil mij voorkomen dat een universiteitsgebouw als het ware de uiterlijke uitdrukking is van de eenheid die altijd plaats dient te vinden tussen de verschillende wetenschappen, opdat ze niet uiteenvallen in een veelheid van versplinterde takken van kennis, maar werkelijk te zamen een universitas scientiarum vormen - en

deze uiterlijke band mis ik hier in Utrecht. Dit moge slechts een tamelijk subjectieve mening zijn, een werkelijk manco aan het universiteitsleven hier in Holland is dat de drie universiteiten in Utrecht, Leiden en Groningen in alle opzichten ieder voor zich werken. Terwijl de studenten in Duitsland van de ene universiteit naar de andere "wandern", hier een beroemde professor horen, daar weer een andere, is dit hier niet het geval: men begint en beëindigt zijn studiën aan dezelfde universiteit - een student in Leiden zal nimmer op het idee komen een semester of twee in Utrecht door te brengen. Wat de theologie betreft, wordt dit veroorzaakt door het feit dat ieder van de drie universiteiten haar eigen uitgesproken dogmatische richting vertegenwoordigt, die geen enkele toenadering of verzoening verdraagt; maar toch zou men ook hier misschien kunnen toepassen het "onderzoekt alle dingen en behoudt het goede". In het algemeen zou het best wel eens kunnen zijn, dat deze vele universiteiten en academies in een zo klein land als Holland, evenals in Zwitserland, door dit al te zeer versnipperen van krachten meer schade dan goed doen; de respectieve bibliotheken zijn te klein, de faculteiten niet voltallig - wat te zeggen van het Athenaeum in Deventer, dat zeven professoren telt en twaalf studenten? Recentelijk heeft men gepoogd verscheidene van deze instellingen te laten samengaan, maar men stuit op aanzienlijk verzet bij de provinciale ijdelheid, die haar oude onderwijsinstellingen niet opgeven wil. Men verdedigt ze met het argument dat ze dienen als kweekvijvers van wetenschappelijkheid; maar wordt hetzelfde doel niet bereikt met Latijnse scholen en gymnasia, zonder dat daarmee zulke aanzienlijke sommen gelds gemoed zijn?

Wordt vervolgd.